

Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru

drazen.barbaric@gmail.com

UDK 321:061.1EUJ(497-15)

327.39(4-672EU:497.6)

061.1EU

Izvorni znanstveni članak

MIT O EUROPEIZACIJI BOSNE I HERCEGOVINE

Sažetak

Svrha izlaganja je kritičko propitivanje redukcionistički pojmljena procesa europeizacije i upravljanja identitetskim razlikama na prostoru Zapadnoga Balkana, s posebnim naglaskom na bosanskohercegovački kontekst. Ukazivanje na dvije dimenzije problema: autokonstrukcija europskoga identiteta u odnosu na Balkan kao nesvjesnu drugost, te postojanje disciplinarne matrice unutar EU-a koja producira logiku paralelnih svjetova, ozbiljno dovode u pitanje neupitnu aplikabilnost europeizacijskoga diskursa u smislu prevladavanja odnosa podijeljenosti u slučaju BiH. Kritička oštrica bit će usmjerena ka dekonstrukciji sadržajne ispraznosti europeizacijskoga diskursa i dokazivanje njegova mitološkoga karaktera. Drugim riječima, aksiologija europskih integracija u najvećem broju slučajeva rezultira pervertirajućim ishodima simulakrumske naravi. Konkretno, sintagma „briselska BiH“ služi kao utvara koja je, paradoksalno, postala referenca vrjednovanja realnosti na koju se politički akteri pozivaju iako jako dobro znaju da kao takva uopće ne postoji. Europeizacija BiH služi kao ideološko-apsorpcijski mehanizam balasta političke pasivnosti, nekompetencije, pa čak i opstrukcije, s neodređenim rokom trajanja u pogledu pružanja privida bolje budućnosti. Posebno će biti istaknut svojevrstan „stockholmski sindrom“ kao povratna reakcija država Zapadnog Balkana. Riječ je o bezuvjetnim prihvaćanjima birokratiziranih narativnih odrednica koje EU servira kao univerzalnu recepturu upravljanja identitetskim razlikama, a koje se na brojnim primjerima unutar same Unije nisu ostvarile i pokazale učinkovitima. Rezimirano, izlaganjem se želi ogoliti i pokazati mitološki karakter europeizacijskog diskursa, njegove političke posljedice i identitetski ishodi, kako u pogledu EU-a tako i u pogledu Zapadnog Balkana.

Ključne riječi: mit, europeizacija, paralelni svjetovi, zazornost, briselska BiH, „ples smrti“

MYTH ABOUT THE EUROPEANIZATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract

The purpose of the exposition is a critical examination of a reductionist understanding of the process of Europeanization and management of identity differences in the area of the Western Balkans, with a particular emphasis on the Bosnian and Herzegovinian context. Referring to the two dimensions of the problem - auto construction of European identity in relation to the Balkans as unconscious Otherness, and the existence of disciplinary matrix within the EU, which produces the logic of parallel worlds, seriously question the unquestionable applicability of the europeanization discourse in terms of overcoming the division relations in the case of Bosnia and Herzegovina. Deconstruction of the content of vanity of the europeanization discourse and proving its mythological character will be the focal point of the article. In other words, the axiology of European integration in most cases results in perverting outcomes of simulacral nature. In particular, the phrase "The Brussels Bosnia and Herzegovina" serves as a specter, that has, paradoxically, become a reference for valuation of reality to which political subjects refer to, even though they very well know that as such, it does not exist. Europeanization of Bosnia and Herzegovina serves as an ideological - absorption ballast of political passivity, incompetence, and even obstruction, with an indefinite shelf life in terms of providing the illusion of a better future. Special attention will be dedicated to a kind of "Stockholm Syndrome" as a reflexive reaction of the countries of the Western Balkans. Namely, the unconditional acceptance of bureaucratic narrative guidelines that the EU serves as a universal recipe for managing identity differences, which haven't been achieved and proven efficient in numerous examples within the EU itself. To sum up, this exposition has a goal to strip naked and show the mythological character of the europeanization discourse, its political consequences and outcomes of identity, both in the EU and in terms of the Western Balkans.

Key words: myth, europeanization, parallel worlds, abjection, Brussels BiH, „dance of death“

1. Dvije dimenzije skepse prema diskursu europeizacije

Gotovo je nemoguće navigirati medijskim i informacijskim prostorom u Bosni i Hercegovini, ali i čitavoj regiji a da vas na dnevnoj osnovi ne zapljusne bujica europeizacijskih diskursa. Potonji se plasiraju u rasponu od najviših aksioloških konvergencija do poboljšavanja kvalitete potrošačkih dobara i usluga. U političkoj dimenziji ovoga diskurzivnoga snopa prije svega je riječ o politici proširenja Europske unije i otvorenoj perspektivi pristupanja zemalja Zapadnoga Balkana, uz nužnu reformsku dimenziju cijele priče. Problemi poput pravosudnoga sustava, sustavne korupcije, nezaposlenosti, pa čak i rješavanje nacionalnih problema i netrpeljivosti, tek su početne prepreke koje će tijekom europeizacijskoga procesa biti potpuno likvidirane ili postati potpuno irelevantne te će s vremenom izbljedjeti. Međutim, retoričko-vrijednosna uvjerljivost europeizacijskih diskursa, njihova nekritička prijemчивost kod stanovništva zemalja spomenute regije i nemogućnost bilo kakve objektivne provjerljivosti njihove stvarne aplikacije i učinkovitosti moćna su sredstva prikrivanja dvaju ključnih elemenata skepse prema čitavu procesu europeizacije regije Zapadnoga Balkana – fluidnosti europskog identiteta i nesnalaženje u balansiranju „paralelnih svjetova“.

Balkan je oduvijek postojao kao europska (polu)drugost, poluciviliziranost, referentna točka europskih identiteta, odnosno pokušaja njihove konvergencije ili izmaštavanja. U svojim istraživanjima europskoga orijentalističkog pristupa Balkanu Marija Todorova zapazila je iznimno važnu činjenicu da „većinu 19. stoljeća nisu postojali zajednički zapadni stereotipi o Balkanu, ne zato jer nije bilo zajedničkih stereotipa, već zato jer nije bilo jedinstvenog Zapada.“¹ Tek početkom 20. stoljeća, posebice nakon balkanskih ratova, stereotipizirani mitovi o Balkanu poprimaju zajedničke europske konture, njihova je narav zapravo relacijskoga karaktera, što znači da im svrha nije bila puko stereotipno civilizacijsko diskreditiranje maloga dijela europskoga kontinenta, već glorificiranje preostalog mnogo većega dijela. Europa je iskoristila interpolaciju negativnih stereotipa u prostor Balkana kako bi oformila vlastiti civilizacijski superioran identitet kojemu je spomenuti prostor služio kao

¹ Gearóid Ó Tuathail, „Understanding critical geopolitics: Geopolitics and risk society“, *Journal of Strategic Studies*, [b. mj.], god. XXII., 1999., br. 2. – 3., str. 115.

fenomenalna referenca za autokonstrukciju vlastita sebstva. U konstrukciji potonjega subjekt se uvijek služi odbacivanjem onoga što je nekada činilo jedinstvo, doduše labavo definirano i amorfno, kako bi se stvorila snažna i prepoznatljiva jezgra.² Rubni dijelovi nekadašnje mase otpadaju, a jezgra prema njima automatski uspostavlja odnos zazornosti i prijezira i upravo zbog tih osjećaja producira jedinstvo jezgre koje bi bez odbačenih bilo nemoguće. Balkan je odbačen dio Europe, teritorijalno prisutan, ali identitetski izopćen, on je kao takav simbol europskoga jedinstva i sebstva jer perpetuirano odbacivanje, gađenje i odvratnost prema Balkanu nisu ništa drugo nego proces konstantna revitaliziranja i ažuriranja europskoga identiteta. U suštini „Balkan je služio kao zona projiciranja za europske sile, regija koja im omogućuje da sebe vide kao moderne i napredne, dok istovremeno premještaju vlastiti nacionalizam i nasilje u tu regiju. Kao Drugo Europi, Balkan je, ironično, bio kvintesencijalno europski.“³ Europa je izravan sudionik događaja na Balkanu čak i kada nije prisutna, jer je konstrukcijom referentne drugosti stvorila od Balkana prostor kakav ona ne želi biti. Stoga, ne čudi što su se nacije na tom prostoru u prvoj značajnijoj geopolitičkoj i ideološkoj distorziji odlučile za transfer iz drugosti u prostor europske apsorpcije dječjih bolesti političke moderne. „Građanski rat u Jugoslaviji predstavlja, ako ne već isključivo, a ono bar dijelom, i žestoko sukobljavanje u kojem je ulog uključivanje u razvijeni centar kapitalističke Evrope, ili, pak, pad na periferiju lišenu odsad bilo kakvog sredstva da zaštiti svoj rad i svake mogućnosti da sama iskorištava svoje resurse.“⁴ Poput Balibara, i Žižek Zapad, prije svega Zapadnu Europu, smatra izravnim sudionikom etničkih konflikata i perturbacija koje su se odvijale na Balkanu 90-ih godina prošloga stoljeća. Njemu se čini očitim da Europa nije konstruirala Balkan kao vlastitu degutantnu drugost, već fantazmatsku drugost same Europe, odnosno vlastitog represivnog nesvjesnog. Iz toga proizlazi normativna odgovornost Europe, jer „ključna prepreka miru u bivšoj Jugoslaviji nisu arhaični etnički osjećaji, već zurenje Europe fascinirane spektaklom ovih osjećaja.“⁵ Stoga se postavlja posve opravdano pitanje je li

² Usp. Iris Marion YOUNG, *Pravednost i politika razlike*, Zagreb, 2005.

³ G. Ó TUATHAIL, *n. dj.*, str. 115.

⁴ Etienne BALIBAR, *Mi, građani Evrope: granice, država, narod*, Beograd, 2003., str. 191.

⁵ Slavoj ŽIŽEK, „Ethnic Dance Macabre“, *The Guardian Manchester*, 28. VIII. 1992., <http://www.egs.edu/faculty/slavoj-zizek/articles/ethnic-dance-macabre/>, (15. VII. 2014.).

Europa, institucionalizirana kroz ideju i sustave Europske unije, spremna na odricanje od ključne reference vlastita identiteta samo kako bi europeizirala, tj. privela tom istom identitetu navedenu referencu? U odgovoru leži skepsa prema mogućnosti europeizacije prostora Zapadnoga Balkana.

Drugi element skepse odnosi se na produkciju i mogućnost upravljanja paralelnim društvenim svjetovima. Konkretno, prema kriteriju upravljanja kolektivnim identitetima stvara se privid odnosa EU-a prema BiH, kao prostor preklapajućih, višestrukih, kozmopolitskih i postmodernih identiteta u odnosu na prostor zatvorenih predmodernih nacionalnih kolektiva bez perspektive suegzistencije. Ovaj redukcionistički odnos s nijansama manihejskih elemenata uzima se zdravo za gotovo, kao opće mjesto društveno-političkoga stanja. Međutim, njegov iluzionistički karakter posve je opasan. Riječ je o tome da je u BiH na snazi logika potpuno eksplicitnih paralelnih svjetova, nacionalnih zajednica koje žive jedne pored drugih, dok je na prostoru EU-a na snazi logika implicitnih paralelnih svjetova. Ono što određuje ovu razliku je specifičnost *disciplinarne matrice kolektivnih identiteta* koja producira paralelnost i načine obračuna s istom. Implicitna logika podijeljenosti europskih društava postaje potpuno očita u trenutcima kada gore pariška predgrađa ili pak dijelovi Londona i Manchester, a povezani su populacijom koja ih nastanjuje, uglavnom imigrantima, koji ne posjeduju dovoljnu socijalnu vidljivost i mogućnost učinkovite integracije u društvo. Smrt multikulturalizma, koju je proglasila njemačka kancelarka Angela Merkel, nije zapravo krah vođene multikulturalne politike, već krah produkcije paralelnih svjetova i konačna objava da se obračuna sa stvarnom politikom multikulturalizma.⁶ Njezin je britanski kolega mnogo transparentniji i iskreniji jer je istaknuo da Velika Britanija mora usvojiti politiku „mišićava liberalizma“ kako bi mogla nametnuti vrijednosti jednakosti, zakona i slobode govora svim dijelovima društva.⁷ Njihovu pozivu nije trebalo dugo čekati jer su im se u sličnim konstatacijama i nakanama pridružili ostali europski državnici, a najglasniji je bio tadašnji

⁶ Usp. Kate CONNOLLY, „Angela Merkel declares death of German multiculturalism“, *The Guardian*, 17. X. 2010., <http://www.theguardian.com/world/2010/oct/17/angela-merkel-germany-multiculturalism-failures>, (15. VII. 2014.).

⁷ Oliver WRIGHT – Jerome TAYLOR, „Cameron: My war on multiculturalism“, *The Independent*, 5. II. 2011., <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/merkel-my-war-on-multiculturalism-2205074.html>, (15. VII. 2014.).

francuski predsjednik Nicholas Sarkozy.⁸ Europa se djelomično ujedinila u borbi protiv multikulturalizma, a zapravo je priznala postojanje podijeljenosti, odnosno, paralelnih svjetova – društvenih skupina koje fizički dijele europski prostor, ali nisu njegov sastavni dio. Stoga smrt multikulturalizma nije ništa drugo nego licemjerje neuspjeha politike implicitnih paralelnih svjetova u srcu prostora koje baštini i promiče višestruke identitete.

U trenutku kada se opisana Europa, kroz subjektivizaciju EU-a, drzne docirati o prevladavanju podijeljenosti društava na prostoru Zapadnoga Balkana, onda se stvara ozbiljna skepsa i nepovjerenje. Ako države EU-a nisu sposobne riješiti vlastite probleme implicitne podijeljenosti, kako se tek mogu obračunati s eksplicitnim podjelama? Drugim riječima, postoji li etabliran mehanizam ili obrazac prema kojem to radi i koje su to (europske) vrijednosti na koje se poziva prilikom europeizacije? Primjerice, na prvome testu integracije podijeljena društva u samu Uniju po svemu je sudeći pala jer je prihvaćen *status quo* na Cipru, podijeljenost je cementirana, prihvaćena kao činjenica i takva ugrađena u članstvo. Međutim, primjeri najavljenih referenduma u Škotskoj i Kataloniji uopće ne sugeriraju da bi EU mogla prihvatiti ili poduprijeti njihovo odvajanje od Velike Britanije i Španjolske iako je riječ o demokratskim procesima izražavanja volje naroda. Dapače, službeni je Bruxelles jasno zauzeo poziciju Madrida iako su katalonskim vlastima dolazi- le prijetnje čak i vojne intervencije. Predsjedniku Katalonije jasno je rečeno da nije uloga Bruxellesa miješati se u unutarnja pitanja država članica.⁹ Sa Škotskom je stvar još licemjernija jer europska administracija načelno pristaje na referendum uz jasne obeshrabrujuće poruke glede europske budućnosti Škotske. Tako predsjednik Europske komisije Jose Manuel Barroso najavljuje da će, u slučaju odvajanja, pristupanje neovisne Škotske EU biti „teško, ako ne i nemoguće“.¹⁰ Što su europski diskurs i europske vrijednosti u ovim

⁸ Usp. „Nicolas Sarkozy declares multiculturalism had failed“, *The Telegraph*, 11. II. 2011., <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/france/8317497/Nicolas-Sarkozy-declares-multiculturalism-had-failed.html>, (15. VII. 2014.).

⁹ Usp. „Barroso: it is not the Commission's role to express an opinion on Catalonia“, *Catalan News Agency*, 8. I. 2014., <http://www.catalannewsagency.com/politics/item/barroso-it-is-not-the-commission-s-role-to-express-an-opinion-on-catalonia>, (15. VII. 2014.).

¹⁰ John PALMER, „Barroso's remarks on Scottish independence are as ludicrous as his record in office“, *The Guardian*, 17. II. 2014., <http://www.theguardian.com/commentisfree/2014/feb/17/barroso-scotland-ludicrous-remarks>, (15. VII. 2014.).

primjerima? Nemoguće je oteti se dojmu da je skepticizam jedini lijek protiv aktera koji vlastite paralelne svjetove gura pod tepih „mišićava liberalizma“ i koji se u različitim kontekstima podijeljenosti ponaša i djeluje na različite načine, a pritom uvjerljivo „jaše“ na moralnim valovima diskursa europeizacije podijeljenih društava kakvo je i bosanskohercegovačko.

2. Mitološka struktura diskursa o europeizaciji

Europeizacija kao isprepleten diskurzivni snop funkcionira, kao svi ostali mitovi, na razini drugoga semiološkoga sustava.¹¹ Otprilike, svaki narativ na razini prvoga semiološkoga sustava, tj. cjelina označenoga, označitelja i znaka, na drugoj razini postaje tek sirovina koju mit prerađuje. Stoga je potpuno nevažno je li riječ o aksiološkom sustavu, političkom uređenju, određenoj osobi ili pak umjetničkom djelu, mit operira s njima kao početnim inputima koje vlastitim mehanizmima transformacije prerađuje u elemente vlastite strukture. Njihovo izvorno značenje postaje nevažno, na neki način iscuri i postaje nevidljivo. Stoga se na razini mita otvaraju brojne mogućnosti simboličke manipulacije. Bez obzira na to što je riječ o sustavu koji ukida izvorna značenja i stvara vlastiti simbolički privid, to nikako ne znači da mit nije stvaran. Naprotiv, njegova je fantazmatska dimenzija iznimno moćan alat produkcije realnosti. Mitopoetsko proizvođenje realnosti zapravo omogućuje da dijelove realnosti percipiramo kao da su postvarene i materijalizirane dok je u suštini riječ o mitološkom prividu. Na ovim načelima funkcionira i mit o europeizaciji kada se o njemu govori kao o sredstvu civiliziranja, normativna demokratiziranja i upravljanja identitetskim razlikama. Europeizacijski metadiskurs i funkcionira upravo zato jer je postavljen ne kao konvergentan okvir sličnih interesa i vrijednosti, nego kao okvir interpolacije najrazličitijih fantazmagorija. Njegov funkcionalistički privid da je EU izgrađena na načelima racionalnih inkrementalnih koraka, te da se ekonomska suradnja kapanjem prelila i u političko-vrijednosnu zapravo je fenomenalna mitopoetska konstrukcija. Sama srž EU-a nije racionalistička, već upravo mitološka jer je postavljena kao prazan diskurzivni okvir unutar kojega mogu bez ikakvih problema suegzistirati različite vizije poželjnosti razvoja EU-a i položaja pojedinih aktera

¹¹ Usp. Roland BARTHES, *Mitologije*, Zagreb, 2009.

u njoj. Primjerice, sve zemlje koje su prošle proces pregovaranja i postale punopravne članice legitimirale su taj proces ostvarivanjem vlastitih nacionalnih interesa, dok je istodobno sama Unija te procese legitimirala transnacionalnim vrijednostima. Stoga se europeizacija iz briselske perspektive promatrala kao transnacionalna misija i evolucija dok je iz perspektive pojedinih država smatrana kao trenutak najvišega ostvarenja etnonacionalne kulture i identiteta (unutar EU-a ostvarit će se svi potencijali i očuvati nacionalni interesi). U oba slučaja riječ je o „monopolu kolektivnih aktera na diskurs o Evropi“¹² i njihovoj instrumentalizaciji. Zbog svega navedenog EU (Europu) treba shvatiti kao konstruktivno heterogenu tvorevinu, kao različitost stečenu pregovaranjem, a ne kao izmaštano jedinstvo, bez obzira na identitetski esencijalizam koji europeizacijski mit otpušta u realnost.¹³

Europejski metadiskurs ipak posjeduje koordinatni sustav, pogotovo kada se aplicira na prostor Zapadnoga Balkana: mogućnost, budućnost, sad – novo, zajednički dom – obitelj, ravnopravnost, različitost. Međutim, kada se ove vrijednosti usustave, sve što EU nudi su vjera, ljubav i snovi te se na tu prazninu lako natalože različite instrumentalizacije od supermarketa do različitih ideoloških projekcija Europe.¹⁴ To znači da racionalistički privid europeizacije zapravo biva ogoljen kao puki afektivni mamac koji mogu koristiti najrazličitiji društveni akteri, jer se uvjerljivo njime koriste oglašivači velikih trgovačkih lanaca putem „europskih“ cijena, proizvoda i usluga potrošaču, ali i politički akteri koji iz dijametralno suprotnih ideoloških pozicija stvaraju vizije europske poželjnosti. To je najveći dokaz da europeizacija nije jasan semiološki sustav sa stvarnim sadržajem, već kompleksan mit koji omogućava važne procese u stvarnu životu kreirajući racionalističke privide. Unatoč tomu, opisani je mit postavljen kao homogen, normativan, s jasnom podjelom središta (posjeduje znanje) i periferije (prima model), smjerom prenošenja znanja i apstraktnim uputama kandidatima kako da znanje što učinkovitije apsorbiraju. „U ovim izrazito metaforičnim diskursima kojima se Evropska unija preko svojih političkih predstavnika obraća društvima na prostoru bivše

¹² Tarik HAVERIĆ, „Naknadna razmišljanja o putu Bosne i Hercegovine ka Evropskoj uniji“, Nerzuk ČURAK i dr. (ur.), *Politička elita u Bosni i Hercegovini i Evropska unija: odnos vrijednosti*, Sarajevo, 2009., str. 174.

¹³ Usp. Mitja VELIKONJA, *Evroza: kritika novog evrocentrizma*, Beograd, 2007., str. 139.

¹⁴ Usp. *isto*, str. 83.

Jugoslavije, ideja Europe, europeizacije, demokratizacije i progresa predstavljene su kao normativne i homogene, sa jasno određenim smjerom prenošenja i jasnom predstavom o centru i periferiji, o onome tko posjeduje znanje i tko, s druge strane, mora da uči i prihvata već uspostavljene modele.¹⁵ Prilikom aplikacije konkretnih elemenata diskursa EU se služi vrlo lukavom ideološkom metodom poznatom kao dvostruko kodiranje. Primjerice, ne možete pronaći dužnosnika EU-a ili država članica koji ne spominje partnerstvo sa zemljama Zapadnoga Balkana. Ono što je problem upravo je mitološki karakter termina *partnerstvo* (druga semiološka razina – privid), jer u zbilji ovaj termin zapravo predstavlja asimetrično tutorstvo, jednosmjernu komunikaciju, a nerijetko i neokolonijalni paternalizam (prva semiološka razina – stvaran sadržaj). Potonji je sastavni dio svakog procesa europeizacije, ali je ideološkim kodiranjem vrlo vješto zakamufliran i na diskurzivnoj razini EU se nema čega stidjeti, obavlja stvarnu funkciju civilizacijskog mentora upakiranu u mitološki kôd ravnopravnog i dobronamjernog partnera.

Mitja Velikonja s pravom upozorava na *trockistički karakter europejstva*, jer se nadaje kao beskonačan i linearan, fazno razlomljen proces čiji se konačan cilj uvijek pomiče ili izmišlja, nikada niste dovoljno dobri i uvijek vam još nešto nedostaje za prave europejce, čime se zapravo konstruira „teleološka spirala.“¹⁶ Svaki napredak država kandidatkinja tretira se kao uspjeh netalesirana djeteta (veliko iznenađenje) s napomenom da ima još mnogo toga gdje se treba popraviti pa se teleološka spirala europejstva pretvara u konstantno dokazivanje zrelosti prema europskim kriterijima. To dokazivanje ima početak, strukturiran proces učenja i kraj. Dakle, riječ je o putu koji treba prijeći. Metafora puta¹⁷ podrazumijeva da postoji jasno određen put koji država treba prijeći i on se uvijek izražava u normativnim kategorijama, ali kad zagrebetе ispod površine, riječ je o birokratiziranoj formi jasnih ili manje jasnih mjerila kojima usklađujete svoj politički sustav s kompleksnim političkim sustavom EU-a. Metafora puta zapravo služi isticanju asimetrije europeizacijskog procesa u kome čak ni svi kandidati ne počinju s istih pozicija, jer se „europejstvo nekih država podrazumijeva, dok druge države svoje europejstvo

¹⁵ Tanja PETROVIĆ, *Yuropa: jugoslovensko nasleđe i politike budućnosti u postjugoslovenskim društvima*, Beograd, 2012., str. 15.

¹⁶ M. VELIKONJA, *n. dj.*, str. 11.

¹⁷ Usp. T. PETROVIĆ, *n. dj.*, str. 49. – 50.

moraju usavršiti.¹⁸ Najbolji dokaz tomu je sam termin *Zapadni Balkan* koji lagano curi kako pojedine države odmiču od ostalih u procesu europeizacije – njihove etape postaju različite pa ih se ne može obuhvatiti jedinstvenom prostornom imaginacijom. Koliko arbitrarnosti u sebi nosi etiketa europejstva najbolje svjedoče recentni događaji u Ukrajini gdje se dvama političkim liderima posve proizvoljno pripisuju etikete europejca i neeuropejca. Riječ je konkretno o Juliji Timošenko kojoj je pripisana aura proeuropske moderne političarke koja će vlastitu zemlju skrenuti na europski put, a nasuprot njoj je postavljen Viktor Janukovič kao primjer despotskog proruskog državnika koji zemlju vodi u tiraniju. U stvari, riječ je o dvama kleptomanskim političarima pragmatične naravi između kojih nema bitne razlike. Međutim, EU je procijenila da u trenutnoj geopolitičkoj konstelaciji može interpolirati europejstvo u jednog aktera bez obzira na očitu diskrepanciju njezine političke prošlosti i proklamiranih europskih vrijednosti.

Mit o europeizaciji ponekad poprima i groteskne pa i pervertirane forme iskazivanja. Iznimno čest motiv u političkoj retorici pristupanja EU je metafora povratka. Prije svega, povratak podrazumijeva prethodno postojanje jedinstva kroz formu labava identiteta ili civilizacijske pripadnosti, što svakako predstavlja metodološki problem poistovjećivanja cjelokupnog civilizacijskog nasljeđa Europe s ostvarenim konceptom EU-a. Birokratsko prisvajanje cjelokupne europske stečevine i retrogradno upisivanje sadašnje vizije integracije u različite povijesne epohe svakako je mehanizam političke groteske, ali ponovno dokazuje da mit djeluje jer mu nije važno stvarno značenje ili kontekst nastanka kulturno-političkih artefakata sve dok ih može učinkovito preraditi i koristiti u sadašnjosti. Druga problematična dimenzija metafore o povratku je impliciranje određene samoskrivljene isključenosti i civilizacijskoga regresa koje su države kandidatkinje doživjele. Teret odgovornosti time je prebačen na njihova pleća bez razmatranja šireg geopolitičkog konteksta koji je doveo do marginalizacije Balkana, a u kojem su tadašnje europske sile bile ključni protagonisti. Bilo kako bilo, čak i kandidatkinje prihvaćaju tu odgovornost jer na taj način kupuju ulaznicu za povratak pa se tako prilikom pristupanja Slovenije naglašavalo da se nakon „godina nepravedne isključenosti vraća u

¹⁸ Isto, str. 68.

centar europske obitelji.¹⁹ Ovdje dolazimo i do motiva obitelji koji isprva odiše, doduše esencijaliziranim, neproblematičnim okvirom suegzistencije različitih europskih nacija koje se ostvaruju unutar te obitelji kroz puninu vlastita identiteta. Pažljivo promatrajući ovaj motiv, nemoguće je ne primijetiti da se upravo snažan paternalizam provlači baš kroz motiv povratka obitelji. „Države koje se ubrajaju u Zapadni Balkan još su daleko od pridruživanja europskoj porodici, odnos prema njima je također izrazito paternalistički, pošto se za članstvo u europskoj porodici moraju tek kvalificirati, to jest treba da dokažu svoju zrelost.“²⁰ Metafora povratka dokazuje da nema govora o ravnopravnu partnerstvu kada se govori o procesu europeizacije te da će države kandidatkinje, prema riječima povjerenika Europske komisije Ollija Rehna, „prije nego što uđu u našu zajedničku kuću, morati prijeći dug put.“²¹

Možda ponajbolji primjer ispraznosti europeizacijskog diskursa i njegova blagotvornoga učinka na međusobne odnose i pomirenje na prostorima bivše Jugoslavije je odnos Srbije i Kosova jer se uzima kao prototip uspješnosti diplomatskih aktivnosti Unije. Iako je posve jasno da srpske i kosovske političke elite iz suprotnih kuteva gledaju na problematiku kosovske neovisnosti te da se njihovi međusobni diskursi i konkretne politike međusobno isključuju, kada ih se ubaci u zajednički europeizacijski mitopoetski okvir, postoje zajedno bez ikakvih problema. Tako kosovski premijer Hashim Thaci ističe da o pregovorima i budućim odnosima sa Srbijom razmišljamo „kako otvoriti novo poglavlje suradnje, poglavlje razumijevanja, pomirenja i promicanja *civilizirajućih europskih vrijednosti* (istaknuo D. B.) među našim narodima kako bismo izgradili prijateljske odnose.“²² Njegov nekadašnji srpski kolega Ivica Dačić govoreći o prioritetima Srbije ističe da su to unutarnje reforme i nastanak dijaloga s Prištinom prema *načelima europskih vrijednosti* (istaknuo D. B.).²³ Također, bivši ministar vanjskih poslova Republike Srbije Vuk Jeremić ističe

¹⁹ M. VELIKONJA, *n. dj.*, str. 7.

²⁰ T. PETROVIĆ, *n. dj.*, str. 44. – 45.

²¹ *Isto*, str. 39.

²² „Kosovo’s PM Thaci on statehood, corruption and the EU dream“, intervju s Hashimom Thacijem, *Euronews*, 13. II. 2014., <http://www.euronews.com/2014/02/13/the-road-to-recognition-pm-thaci-on-statehood-corruption-and-kosovo-s-european/>, (15. VII. 2014.).

²³ Usp. „The day that determines the future of Serbia“, *The Delegation of European Union to the Republic of Serbia*, 21. I. 2014., <http://www.europa.rs/en/mediji/najnovije-vesti/3482/The+day+that+determines+the+future+of+Serbia+.html>, (15. VII. 2014.).

da kosovski problem nije moguće riješiti na „nieceuropski način“, tj. nužno će se morati riješiti pristupom koji „odražava europske vrijednosti (istaknuo D. B.).“²⁴ Čak se i sporazum Srbije i Kosova, doduše pod posredstvom predstavnika EU-a, o carinskim markicama i katastarskim evidencijama proglašava da je „u skladu s europskim vrijednostima (istaknuo D. B.).“²⁵ Analiziramo li pomnije navedene izjave, nameće se jedna važna logička aporija, naime, kako je moguće da kosovski premijer, koji ne želi ni čuti o prekrajanju granica, federalizaciji Kosova ili autonomiji za kosovske Srbe, govori o izgradnji međusobnih odnosa na europskim načelima i vrijednostima, dakle na istim vrijednostima koje podupire i njegov pregovarački partner srpski premijer koji, s druge strane, ne želi ni čuti o priznavanju kosovske neovisnosti i odustajanja od autonomije na sjeveru Kosova za tamošnje Srbe. Drugim riječima, europeizacija je tako moćan mit da dva nesumjerljiva i isključujuća diskursa upuća u vlastiti okvir i na taj ih način sadržajno potpuno očisti. Oni, dakle, međusobno egzistiraju, ali kao puki prividi jer ako bi se upucali u svojoj punoj sadržajnosti, međusobno bi se potirali. Rezimirano, europeizacijski diskurs zaista ponekad poprima pervertirane forme postojanja i pokazuje vlastitu ispraznost. Jer ako bi postojao jasno strukturiran sadržaj europeizacijskog diskursa s načelima i vrijednostima, na koje se simptomatično svi pozivaju, tada bi bio jasan stav prema problemu kosovske samostalnosti i jedan se od premijera ne bi mogao pozivati na ta načela i vrijednosti jer ne bi podupirale njegov odnos prema rješenju. Lakmus papir ispraznosti europeizacije upravo je mogućnost opće uporabe. Kada bi za određeni problem europeizacijski diskurs jasno odredio i ponudio konkretna načela na koja se ne bi svi pozivali, tada bismo mogli povjerovati da se spustio s mitološke razine na razinu stvarna života, no u ovom smo trenutku daleko od toga.

²⁴ „Stalna misija Republike Srbije pri OSCE-u, vijesti“, *Ministarstvo inostranih poslova Republike Srbije*, 16. X. 2007., <http://osce.mfa.rs/index.php?option=content&task=view&id=226&Itemid=>, (15. VII. 2014.).

²⁵ „EU facilitated dialogue between Serbia and Kosovo: Agreement on Customs Stamps and Cadastre“, *European Union Delegation to United Nation*, 2. IX. 2011., http://www.eu-un.europa.eu/articles/en/article_11338_en.htm, (15. VII. 2014.).

3. „Briselska“ versus „daytonska“ Bosna i Hercegovina

Sintagma „briseljska Bosna i Hercegovina“ čini jednu od ključnih sastavnica bosanskohercegovačke političke svakodnevice i nemoguće je zanemariti njezino postojanje i utjecaj na potonju iako ne postoji ni minimalan konsenzus među društveno-političkom elitom koji bi jasno odredio što bi navedena sintagma trebala predstavljati. Bez obzira na apsolutnu neodređenost i apstraktnu uzvišenost sintagme, ona kao konstrukt ima konkretne političke funkcije. Za početak, ona domaćim elitama služi kao ideološka dimna zavjesa ili ultimativni legitimacijski mehanizam ukupnosti njihova djelovanja. Drugim riječima, svaki postupak, bez obzira na objektivnost njegove kvalitete, moguće je legitimirati pozivanjem da je riječ o koraku na putu prema europskim integracijama i u tom se trenu djelovanje čisti od svih tereta političke korisnosti i potrebe. Atribut europskoga ili ugrađenost djelovanja, makar i fiktivna, u procesu europeizacije zadobiva svojevrsne sakralizirane forme predstavljanja javnosti koje uopće nije potrebno propitivati, jer su jednostavno europske. EU je postala nezamjenjiv katalizator svakog političkog djelovanja, čak se može reći da je „diskurs o ‘Europi’ u današnjoj Bosni i Hercegovini poprimio karakteristike svojevrsnog teološkog diskursa, u okviru kojeg se u javnom polju eksploatiraju određene vrijednosti bez inherentne kritičke distance. ‘Europa’ je danas u Bosni i Hercegovini ultimativna metafora čija vrijednost nije stvar javnog propitivanja već nekritičkog i bezuvjetnog prihvatanja.“²⁶ Nadalje, stranoj političkoj i diplomatskoj eliti europeizacijski diskurs služi za održavanje pozicije dociranja i moralne oholosti. Ona iz superiorne pozicije subjekta koji zna i baštini europske vrijednosti neprestano nameće vlastite zahtjeve koji zbog sadržajnog siromaštva i simboličke apstraktnosti omogućavaju potpunu pasivnost obiju elita – domaće i međunarodne. Europeizacija je okvir ispucavanja retoričkih figura koji povlađuju tom diskursu dok istodobno služi kao savršen apsorpcijski kapacitet za obostranu letargičnost, nekompetenciju i prebacivanje odgovornosti. Neprestanom eksternalizacijom odgovornosti obje se elite međusobno konstituiraju kao nezamjenjivi činioци

²⁶ Eldar SARAJLIĆ - Sead TURČALO, „Politika simuliranog konsenzusa: Evropska unija, politička elita i dekonstruiranje Bosne i Hercegovine“, Nerzuk ĆURAK i dr. (ur.), *Politička elita u Bosni i Hercegovini i Evropska unija: odnos vrijednosti*, Sarajevo, 2009., str. 60.

europizacije,²⁷ pa čak i onda kada s njom nemaju nikakvih dodirnih točaka osim u načelnu smislu. Ogoljenost i ispraznost europizacijskog diskursa i njegovu mitološku narav najbolje izražava figura briselske BiH, čija je jedina referenca kritički odnos prema tzv. daytonskoj BiH. Ona je potpuno prazna, ne posjeduje gotovo nikakav koordinatni sustav ili strukturu po kojoj bi bila prepoznatljiva, u nju je moguće upucati diskurse najrazličitije vrste, pa čak i petrifikaciju *statusa quo*, tj. očuvanje daytonskih postavki, samo pod uvjetom upakiravanja u celofan europskih načela i vrijednosti. Europizacija se može deformirati u oblik borbe za partikularne nacionalne interese, a da to eksplicitno ne pokazuje, te zadobiva ambivalentan status, s jedne strane, legitimacije transnacionalnih silnica i priključenja EU, a s druge strane produbljivanja podjela i nacionalnih netrpeljivosti.²⁸ Iako se pojavljuje kao politička novina koja nosi potencijal radikalnog restrukturiranja bosanskohercegovačke političke agonije, briselska BiH u biti ne nosi ništa novo, osim vlastita privida. „Utoliko je sintagma o ‘briselskoj’ Bosni i Hercegovini kao društvu s perspektivno uspostavljenim demokratskim mehanizmima razvoja i odlučivanja puki retorički obrazac službenika Europske unije i međunarodne zajednice iza kojeg se skriva perpetuirano održavanje ‘daytonske’ kao etničke Bosne i Hercegovine. Dihotomija Dayton – Bruxelles stoga utjelovljuje lažnu dilemu, jer je struktura ‘briselskih’ odnosa službenika Europske unije sa bosanskohercegovačkom političkom elitom identična ‘daytonskoj’ fazi njene povijesne egzistencije.“²⁹ Treba posebno istaknuti da je opisana sintagma utvara na koju se svi referiraju kao da je sastavni dio postojeće realnosti. Iako nitko ne može sa sigurnošću odrediti koja točno načela i vrijednosti, a kamoli način strukturiranja političkog sustava ili pak reguliranja nacionalnih odnosa u sebi nosi briselska BiH, politički i društveni akteri, uključujući i akademsku zajednicu, vlastitu aktivnost i pasivnost legitimiraju upravo uz pomoć nje kao da je riječ o opipljivu i samorazumljivu fenomenu. Zato je moguće konstruirati lažan konsenzus o europskom putu BiH među političkom elitom jer se zadržava na visokoj aksiološkoj razini. U trenutku kada spomenuti bude trebalo spustiti na zemlju i pretočiti u konkretne političke i društvene forme, taj će se konsenzus istoga

²⁷ Usp. *isto*, str. 59.

²⁸ Usp. Nerzuk ĆURAK - Sead TURČALO, „Uvodne napomene“, Nerzuk ĆURAK i dr. (ur.), *Politička elita u Bosni i Hercegovini i Evropska unija: odnos vrijednosti*, Sarajevo, 2009., str. 13.

²⁹ E. SARAJLIĆ – S. TURČALO, *n. dj.*, str. 68.

trena rasplinuti. „Diskurs o ‘Europi’ kao politički mit o spasenju iskorišten je kao osnova (u suštini) fiktivnog političkog konsenzusa o temeljnim pitanjima bosanskohercegovačke državne egzistencije... Međutim, s obzirom na to da je perspektiva te integracije veoma daleka, te da konsenzus o njoj ne implicira nikakve konkretne vrijednosti primjenjive na trenutni politički kontekst Bosne i Hercegovine, niti pretpostavlja nužnost prihvatanja određenog konstitucionalnog uređenja zemlje – kao ključnog političkog pitanja postdejtonske Bosne i Hercegovine – on biva fiktivnim konsenzusom, praznim značenjskim i retoričkim obrascem na osnovama kojeg je nemoguće graditi racionalnu i uspješnu političku zajednicu.“³⁰ Ono što je najveći problem u bosanskohercegovačkom kontekstu jest činjenica da je upravo proces europeizacije pretočen u figuru briselske BiH postavljen na pijedestal jedinoga mogućega rješenja političke i ekonomske situacije u zemlji. Problem je u tome što građani uopće nisu svjesni ispraznosti i mitološke naravi njihova ultimativnoga i nezamjenjivoga „spasitelja“.

4. Umjesto zaključka: europeizacijski „ples smrti“

Skupina europskih antropologa odlučila se na ekspediciju na Novi Zeland jer su čuli da pripadnici određenog plemena izvode zastrašujući ples smrti.³¹ Odmah nakon njihova dolaska zamolili su pripadnike plemena da im otplesu ples, što su ovi učinili sljedećega jutra, a Europljani ostali fascinirani plesom koji je odgovarao opisu koji su imali. Nakon što je druga ekspedicija pobliže upoznala pleme, te naučila njihov jezik, u komunikaciji s članovima plemena došli su do fascinanta otkrića – ples smrti uopće ne postoji. Riječ je o tome da su pripadnici plemena intuitivno shvatili što Europljani žele od njih te im izvodili improvizirane pokrete bez ikakve strukture, određena ritma i pravilnosti. Na prvi pogled kratka anegdota nema nikakve smislene veze s ostatkom ovoga rada, međutim, ona je zapravo izvrsna analogija koja pogađa samu bit europeizacije. Svi pripadnici društvenih i političkih elita na području Zapadnoga Balkana plešu europeizacijski „ples smrti“. Oni zapravo čine ono što misle da EU od njih zahtijeva. Njihova retorika, političko djelovanje i

³⁰ Isto, str. 64

³¹ Usp. S. ŽIŽEK, *n. dj.*, passim.

dekor, pa čak i međusobno odnošenje zapravo su ples prema notama europeizacije, s jednim jednim problemom – te note u stvarnosti ne postoje, one su izmaštani mit koji nema stvarna sadržaja. Te su činjenice svi i te kako svjesni, ali se pretvaraju kao da druga strana (domaća ili europska politička elita) toga nije svjesna, a razlog je vrlo jednostavan: uvjerljivost u izvedbi europeizacijskoga plesa donosi veliki benefit – članstvo u europskoj „obitelji“. Europeizacijski diskurs/mit trajat će onoliko koliko bude trajao izmaštani „drugi“, tj. dok ga se u djelićima ne integrira, jer samo drugost prikriva prazninu EU-ova metadiskursa. Kada ponestane potencijalnih plesača, nestaje i potreba za europeizacijom. Ovaj diskurs ne može komunicirati s „drugim“, on mu se mora nametnuti da ga ne bi poništio. Zapadni se Balkan mora europeizirati, ali ne kao partnerski proces, već kao čin milosti.

Europeizacija je u biti birokratski termin komparacije i konvergencije javnih politika ili barem gospodarske unifikacije kojoj euro služi kao simbol europske integracije.³² Čim se prenese na područje upravljanja političkim i identitetskim razlikama, postaje analogan novozelandskom plesu smrti, tek improvizacija kako bi se zadovoljila europska projekcija tuđega identiteta. Poenta se sastoji u tome da rutinizacija i neprestano ponavljanje europeizacijskih diskursa ne dovodi samo do „tupljenja političke svijesti i svođenja priče o Europi na političke floskule, nego se ovakvom nekritičkom i sveopćom upotrebom zatvara svaka mogućnost artikulacije drugačije predstave o Europi koja bi za građane ovih društava bila prihvatljiva.“³³ Stoga, parafrazirajući Maxa Horkheimera, treba hrabro naglasiti da onaj tko ne želi govoriti o europskoj kolonijalnoj prošlosti i utjecaju na Balkan, o Lampedusi, o paralelnim svjetovima u oblicima imigrantskih geta ili osiromašenih radničkih četvrti te o radikalnoj europskoj desnici, neka zašuti o europeizaciji i europejstvu Zapadnoga Balkana.

³² M. VELIKONJA, *n. dj.*, str. 9.

³³ T. PETROVIĆ, *n. dj.*, str. 38.